MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT

TANULMÁNY

A távolság ára

A mikrohitel-végrehajtás emberi következményei és a hiányzó felső mérce

Megalapozó tanulmány a JEREMIE mikrohitel-program követelésérvényesítéséről és a következmények felmérésének kutatási tervéről

Szekfü Tibor – Vonnák Péter

MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT Alapítvány
Székesfehérvár, 2026. november

Szekfü Tibor – Vonnák Péter: A távolság ára. A mikrohitel-végrehajtás emberi következményei és a hiányzó felső mérce.

Megalapozó tanulmány a JEREMIE mikrohitel-program követelésérvényesítéséről és a következmények felmérésének kutatási tervéről.

Kiadó: MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT Alapítvány · 8000 Székesfehérvár, Budai út 9–11. · Szekfü Tibor főigazgató · Vonnák Péter ügyvezető igazgató. A tanulmány a szerzők álláspontját tükrözi.

Hivatkozási forma: Szekfü T. – Vonnák P. (2026): A távolság ára – A mikrohitel-végrehajtás emberi következményei és a hiányzó felső mérce. Megalapozó tanulmány. v1.0. Székesfehérvár: MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT Alapítvány.

Tartalom

Összefoglaló **4**

1. A kérdés **4**
1.1. A program és amit az értékelései mértek 4
1.2. A tanulmány kérdése és szerkezete 6
1.3. Források és a szerzők helyzete 6

2. A program ösztönzői – a dokumentált szabály **6**
2.1. Díjazás és kockázat 6
2.2. A sávos veszteségmegosztás 7
2.3. A veszteségmegosztás feltétele: az igazolt behajtás 8
2.4. A jogi biztosítékok 8
2.5. Az átütemezés és a portfóliómutató 8
2.6. Az információs csatorna 8
2.7. Ami az ügyfél javára szólt, és ami hiányzott 8
2.8. A fejezet eredménye 9

3. Az adós, a kezes és a család – amit a kutatás tud **9**
3.1. Adósság és egészség 9
3.2. A lakásvesztés 9
3.3. A vállalkozói kudarc 9
3.4. A kezes és a család 10
3.5. Az ellensúly 10
3.6. A hiány 10

4. A közvetítő – aki látja **10**
4.1. A nonprofit közvetítő helyzete 10
4.2. Amit a szakirodalom a hitelező munkatársról tud 10
4.3. A szerkezet: aki látja, az hajt végre 10

5. A holdingalap-kezelő – a távolság mechanizmusa **11**
5.1. Munkamegosztás és felelősség 11
5.2. A szám 11
5.3. A felelősségi aszimmetria 12
5.4. Következetes viselkedés, hiányzó mérce 12
5.5. Ugyanaz a mozzanat három nézőpontból 12

6. Társadalmi szint – vállalkozói kedv, újrakezdés, kilépés **13**

7. A hiányzó felső mérce **13**
7.1. Ami a program idején már létezett 13
7.2. Ami azóta kötelező lett 15
7.3. A hazai minták és a védelem elérhetősége 15
7.4. A felső mérce javasolt elemei 16

8. Hipotézisek és a javasolt felmérés **17**
8.1. A felmérés célja 17
8.2. Tizennégy hipotézis 17
8.3. Módszertani követelmények 18

9. Zárás **18**

A szerzőkről **19**

Hivatkozott irodalom **19**

Jogforrások **21**

Adatforrások és dokumentumok **21**

Összefoglaló

A JEREMIE mikrohitel-program szabályai – a Kombinált Mikrohitel közvetítői felhívása és szerződésmintája szerint – a követelésérvényesítést pénzügyi mércékhez kötötték: a veszteségmegosztás sávos korlátjához és a közvetítő behajtási erőfeszítésének igazolásához. A végső adós, a kezes és a család helyzete e mércékben döntési szempontként nem jelent meg. A tanulmány értelmezési kerete a szociálpszichológia és a közigazgatástudomány eredményeire épül: az ilyen munkamegosztás és mutatóalapú elszámoltatás alkalmas arra, hogy a döntéshozót távol tartsa a döntés emberi következményeitől, és leírt méltányossági mérce híján a teljes behajtás a személyesen legvédhetőbb döntés. A program saját korában már léteztek mércék, amelyek ezt a távolságot áthidalják: a Bizottság mikrohitelezési magatartási kódexe (2011), a második esély uniós elve, a JEREMIE-keretben másutt meghirdetett feltétel, amely a fő lakóhelyet kizárta a jogi biztosítékok köréből, és az európai mikrofinanszírozási hálózatok képviselőinek 2013-ban a magyar döntéshozóknak címzett szakmai ajánlása. A magyar konstrukció közzétett felhívása és szerződésmintája a fő lakóhely védelmét, a kezes védelmét és a méltányos döntés mérlegelési szempontjait nem tartalmazza. A mikrohitel-program a kereskedelmi banki módszerekkel nem vagy nem kellő mértékben finanszírozható mikrovállalkozásoknak szánt, visszaforgó közforrásként indult; a válságévekben a jogalkotó és a jegybank más adósi körökben több száz- és ezermilliárd forintos nagyságrendű rendezésekről döntött, a mikrohitel-program adósaira és kezeseire célzott rendezés nem készült. A kimutatott veszteség a veszteségnek az alapban megjelenő részét mutatja; a közvetítőnél és a családnál megjelenő részt nem. A program minőségét a veszteségráta a mérleg másik oldalával együtt mutatja meg. A tanulmány három rétegben halad: bemutatja a dokumentált szabályt, a magyarázó mechanizmust és a normatív javaslatot. Javaslatot tesz a hiányzó felső mérce nyolc elemére, és tizennégy tesztelhető hipotézissel megadja a következmények felmérésének kutatási tervét.

Kulcsszavak: mikrohitel, pénzügyi eszközök, JEREMIE, követeléskezelés, kockázatmegosztás, második esély, társadalmi hatás

1. A kérdés

1.1. A program és amit az értékelései mértek

A 2007–2013-as programozási időszakban a Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Közép-magyarországi Operatív Program pénzügyi eszközei az uniós JEREMIE-kezdeményezés hazai megvalósításaként holdingalap-szerkezetben működtek. Az irányító hatóság a forrást a holdingalap-kezelőre bízta; a holdingalap-kezelő nyílt pályázaton kiválasztott közvetítőkön keresztül juttatta el a végső kedvezményezettekhez. A mikrohitel-termékek közvetítői pénzügyi vállalkozások, megyei és fővárosi vállalkozásfejlesztési alapítványok, takarékszövetkezetek és bankok voltak. A holdingalap-kezelő 2015. december 31-i heti jelentése szerint a két mikrohitel-termék – az Új Magyarország Mikrohitel és az Új Széchenyi Kombinált Mikrohitel – 12 384 ügyletéből tizenhat vállalkozásfejlesztési alapítvány 5849-et, harminchét pénzügyi vállalkozás 5488-at, negyvenöt takarékszövetkezet 855-öt, huszonkét bank 192-t kötött. Egy szerződött közvetítőre az alapítványoknál 366, a pénzügyi vállalkozásoknál 148, a takarékszövetkezeteknél 19, a bankoknál 9 ügylet jutott (Magyar Fejlesztési Bank, 2015). A végső kedvezményezettek a program célmeghatározása szerint kereskedelmi banki módszerekkel nem vagy nem kellő mértékben finanszírozható, de hitelképes mikrovállalkozások voltak (a Kombinált Mikrohitel közvetítői szerződésmintája, 2. pont).

A két mikrohitel-termék ügyletei közvetítőtípusonként, 2015. december 31-én; a közvetítők száma a jelentés partnerlistája szerint mikrohitel-termékre szerződött közvetítőket jelöli (Magyar Fejlesztési Bank, 2015):

Közvetítőtípus	Szerződött közvetítő	Ügylet	Részarány	Egy közvetítőre jutó ügylet	Átlagos szerződött összeg
Vállalkozásfejlesztési alapítvány	16	5 849	47,2%	366	6,2 millió forint
Pénzügyi vállalkozás	37	5 488	44,3%	148	6,7 millió forint
Takarékszövetkezet	45	855	6,9%	19	8,0 millió forint
Bank	22	192	1,6%	9	7,0 millió forint
Összesen	120	12 384	100%	–	6,6 millió forint

A kezdeményezést az Európai Bizottság és az Európai Beruházási Bank csoportja 2005 októberében mutatta be Brüsszelben; a Bizottság és az Európai Beruházási Alap együttműködési megállapodása 2006. május 30-án kelt. A megállapodás a célt a mikro-, kis- és középvállalkozások finanszírozáshoz jutásának javításában jelöli meg, és külön kiemeli az induló vállalkozásokat, a mikrovállalkozásokat és a mikrohitel fejlesztését (Európai Bizottság és Európai Beruházási Alap, 2006, 1. és 2. pont). A kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatások a vissza nem térítendő támogatás helyett kölcsön-, tőke- és garanciaeszközöket ajánlanak, és a megszólítandók között megnevezik a fiatal és a női vállalkozókat és a hátrányos helyzetű csoportokat (2006/702/EK tanácsi határozat, melléklet, 1.2.4. pont). A Bizottság 2007. évi mikrohitel-kezdeményezése a mikrohitelt a növekedés és a foglalkoztatás mellett a társadalmi befogadás eszközeként írja le: azoknak szól, akiket a bankok nem szolgálnak ki – munkanélkülieknek, inaktívaknak, a hagyományos tőkéhez hozzá nem férő önfoglalkoztatóknak –, és a képzést, a mentorálást és a kíséretet elengedhetetlennek tartja (COM(2007) 708, 3.2. pont).

A kezdeményezés megkülönböztető jegye a forrás visszaforgó jellege. A 2006. évi megállapodás szerint a befektetésekből és a törlesztésekből visszatérülő forrást a tagállamok ismét a mikro-, kis- és középvállalkozások javára használják fel, és ez a tartós támogatás kulcsa (4. pont); az 1083/2006/EK rendelet 78. cikkének (7) bekezdése az újrafelhasználást a kis- és középvállalkozások javára a tagállam illetékes hatóságainak kötelezettségévé teszi. A regionális politikáért felelős biztos 2008. szeptember 10-én, az Európai Mikrofinanszírozási Hálózat nizzai konferenciáján a mikrohitelezők előtt a JEREMIE lényegét a vissza nem térítendő támogatás visszafizetendő eszközökké – kölcsönné, garanciává, tőkévé – alakításában jelölte meg, a pénzügyi tervezési eszközökről pedig általában azt mondta, hogy visszaforgó jellegüknél fogva többet érhetnek el a támogatásnál (Hübner, 2008). A Bizottság és az Európai Beruházási Bank csoportja 2009-ben és 2010-ben azt közölte, hogy a JEREMIE és a JESSICA 2015 végére az uniós és a nemzeti közpénz tartós finanszírozási örökségét építi fel, amelyet hosszú távon újra be kell fektetni (Európai Bizottság, 2009; Európai Beruházási Bank, 2010). A magyar program 2008. januári nyilvános bemutatásakor a forrásért felelős kormányzat a törlesztések hosszú távú, ugyanarra a célra történő ismételt kihelyezését jelentette be (Világgazdaság, 2008). A mikrohitel-program tehát a kereskedelmi banki módszerekkel nem vagy nem kellő mértékben finanszírozható mikrovállalkozásoknak szánt, visszaforgó közforrásként indult: az újrafelhasználást uniós rendelet írja elő, a tartós visszaforgatást a kezdeményezés gazdái és a hazai bemutatás meghirdették.

A program uniós és hazai értékelései közül a tanulmány három szerv munkáját dolgozza fel. Az Európai Számvevőszék a 2007–2013-as pénzügyi eszközök tőkeáttételét, forgási sebességét és kezelési költségét vizsgálta; a magyarországi eszközöknél 2014 végéig 916 millió euró elkötelezést, 897 millió euró befizetést és a végső kedvezményezetteknél 751 millió eurót – a befizetett összeg 84 százalékát – mutatott ki, mintegy 2 százalékos kumulált kezelési költség és díj mellett (Európai Számvevőszék, 2016, 4. és 6. táblázat). A Bizottság megbízásából készült utólagos értékelés a munkahelyteremtést, a forgóeszköz-finanszírozás arányát és a közvetítői hálózat kiépülését mérte (Wishlade és szerzőtársai, 2016, 164–170. o.). Az Állami Számvevőszék megállapítása szerint a hazai monitoring a pénzügyi folyamatokra terjedt ki (Állami Számvevőszék, 2012, 24. o.).

Mindhárom értékelés pénzügyi és foglalkoztatási mutatókkal dolgozott. A végső kedvezményezettek, a kezeseik és a családjuk helyzete – az, hogy mi történt azokkal, akiknek a vállalkozása a válságévekben fizetésképtelenné vált – e mutatók között nem szerepel. A program mérlegének ezt a felét a három értékelés nem írta meg.

1.2. A tanulmány kérdése és szerkezete

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan kezelte a program szabályrendszere a nem fizető hitelek követelésérvényesítését, miért következetes a szabályok követése a szereplők saját ösztönzői felől, és mi hiányzott a szabályokból ahhoz, hogy a döntésekben az ember – az adós, a kezes, a család – is megjelenjen. Három rétegben halad, és a három réteget a szöveg végig megkülönbözteti:

- **a dokumentált szabály** (2. fejezet): amit a program közvetítői felhívása és szerződésmintája előírt – irattal igazolt tényállítás;
- **a magyarázó mechanizmus** (3–6. fejezet): amit a nemzetközi szakirodalom az adósság, a végrehajtás és a döntéshozói távolság összefüggéseiről tud – értelmezési keret és hipotézis;
- **a normatív javaslat** (7–8. fejezet): a hiányzó felső mérce elemei és a következmények felmérésének kutatási terve.

A tanulmány tézise: a program szabályainak követése minden szereplő számára a saját helyzetéből nézve következetes magatartás volt. Ami hiányzott, az a szabályok fölött álló, humánus mérce: az a rendelkezés, amely a döntéshozót kötelezi a következmények látására, és megvédi, ha a látottak alapján méltányosan dönt.

1.3. Források és a szerzők helyzete

A 2. fejezet a Kombinált Mikrohitel termék 2011. évi közvetítői pályázati felhívására és a hozzá tartozó közvetítői szerződésmintára (MV, 2011), valamint az Európai Számvevőszék 19/2016. számú különjelentésére épül. A 3–6. fejezet lektorált szakirodalmat, hivatalos statisztikát és uniós felméréseket dolgoz fel; az adósság és az egészség összefüggéseit esélyhányadossal, a forrás megjelölésével közli. A 7. fejezet uniós és hazai jogforrásokra, bizottsági dokumentumokra, az Európai Beruházási Alap görög mikrofinanszírozási felhívására és két szakmai ajánlásra támaszkodik. Az ügyletszámok forrása a holdingalap-kezelő 2015. december 31-i állapotra vonatkozó adatközlése, a JEREMIE-program 52. heti jelentése; az adatkört a második szerző korábbi elemzése is feldolgozta (Vonnák, 2016, 61–63. o.), a két mikrohitel-termékre szűkített bontás a szerzők számítása.

A szerzők a programban közvetítőként részt vett vállalkozásfejlesztési alapítványok vezetői; ezek az alapítványok a közvetítői szerződésekhez kapcsolódó veszteségmegosztási elszámolásnak ma is részesei. Az első szerző a Magyar Mikrofinanszírozási Hálózat elnökeként a 7. fejezetben tárgyalt szakmai ajánlások aláírója és magyar kiinduló szövegük megfogalmazója. Az ajánlásokat és pontonkénti értelmezésüket a szerzők a Cádizi Egyetem mesterképzésének mikrofinanszírozási moduljában tanítják; a tananyag könyv alakban is megjelent (Szekfű és szerzőtársai, 2020).

2. A program ösztönzői – a dokumentált szabály

2.1. Díjazás és kockázat

A közvetítő a feladatai ellátásáért a holdingalap-kezelővel szemben külön díjat nem számított fel (szerződésminta, 6.4. pont). A holdingalap-kezelő a kihelyezett hiteleket a szerződésminta szerint évi 0,4 százalékos kamattal refinanszírozta; a végső kedvezményezett által fizetett, legfeljebb évi 9 százalékos kamat a közvetítőt illette (1.1. és 4.8. pont; 1. melléklet). A közvetítő bevétele tehát a legfeljebb évi 8,6 százalékpontos kamatkülönbözet volt: ebből kellett fedeznie a hitelbírálat, a nyomon követés és a behajtás költségét, valamint a ráeső hitelezési veszteséget. Az Európai Számvevőszék ugyanezt a szerkezetet írja le: a magyar holdingalap a hiteleszközöknél kezelési díj helyett nagyon alacsony kamatozású forrást adott a közvetítőknek, amit azok nagyobb

kockázatvállalással ellentételeztek (Európai Számvevőszék, 2016, 16. háttérmagyarázat b) pont). A Számvevőszék megállapítása szerint a kölcsönök nemteljesítése esetén a veszteség legnagyobb részét általában a pénzügyi közvetítők viselik (uo.).

A kamatkülönbözet a kihelyezett összeggel arányos, az ügyletenkénti ráfordítás – a hitelbírálat, a szerződéskötés, a nyomon követés – ettől nagyrészt független; tranzakciós díjként a közvetítő kölcsönszerződésenként legfeljebb 50 ezer forintot számíthatott fel (1. melléklet). A szerkezet a nagyobb ügyletnek kedvezett, és a holdingalap-kezelő adatai ezzel egybevágnak: a program egy további hiteltermékében, a magasabb összeghatárú Új Széchenyi Hitelben a pénzügyi vállalkozások átlagos szerződött összege a 2012 végéig kötött ügyleteknél 24,6 millió forint, a 2013 és 2015 között kötötteknél 32,9 millió forint volt, és ebben az időszakban új szerződött összegük négyötöde ebbe a termékbe került (a szerzők számítása a jelentés 2012. december 31-i és 2015. december 31-i állapotra vonatkozó adataiból; Magyar Fejlesztési Bank, 2015). Kis ügyletméret mellett a kamatkülönbözet ügyletenként kevesebb működési költséget és kevesebb veszteséget fedez: a mikrohitel-méretű ügyletekből álló portfólió tartaléka a ráeső veszteség viselésére a legkisebb.

2.2. A sávos veszteségmegosztás

A hitelezési veszteséget a holdingalap-kezelő és a közvetítő sávosan osztotta meg (felhívás, C7. pont; szerződésminta, 3. melléklet):

A portfólió veszteségének sávja	A holdingalap-kezelő által átvállalt rész	A közvetítő által viselt rész
0–5%	100%	0%
5–10%	50%	50%
10–15%	30%	70%
15% felett	0%	100%

A korlátot negyedévente, az adott negyedévben fennálló refinanszírozott tőkerész arányában kellett megállapítani; a közvetítő a veszteséget csak a korláton belül számolhatta el. A behajthatatlan hitel veszteségátvállalással nem érintett tőkerészét a közvetítő köteles volt megtéríteni (szerződésminta, 5.1. pont).

A sávos szabály a közvetítő terhét a portfólió romlásával együtt növeli. Amíg az összesített veszteség a refinanszírozott állomány 5 százalékán belül marad, a közvetítő veszteséget nem visel; 10 százaléknál a teljes veszteség negyede, 15 százaléknál a kétötöde, 20 százaléknál több mint a fele, 30 százaléknál a héttizede terheli. A sávos szabály szerint a 15 százalék feletti veszteség minden forintja a közvetítőre esik. A közvetítő érdekeltsége a behajtásban tehát akkor a legerősebb, amikor a portfólió a legrosszabb állapotban van: válságban, amikor az adósok fizetőképessége a leggyengébb.

A közvetítő része a veszteségből a sávos szabály szerint, az összesített veszteség függvényében (a szerzők számítása a szerződésminta 3. melléklete alapján):

Összesített veszteség a refinanszírozott állomány arányában	5%	10%	15%	18%	20%	30%
A közvetítő része a teljes veszteségből	0%	25%	40%	50%	55%	70%
A következő veszteségforintból a közvetítőre eső rész	50%	70%	100%	100%	100%	100%

2.3. A veszteségmegosztás feltétele: az igazolt behajtás

A veszteségátvállalást a közvetítő behajthatatlan hitelre kezdeményezhette, veszteségmegosztási kérelemben (5.2. pont). A kérelemhez csatolni kellett – egyebek mellett – a behajtás teljes elszámolását, „a végrehajtási eljárás lezárultát igazoló" dokumentumot a végrehajtó elszámolásával, valamint az adóshoz intézett felszólítások és a felmondás iratait (2. melléklet, II. rész 1. pont). A holdingalap-kezelő a veszteségátvállalást megtagadhatta, ha a közvetítő a hozzájárulása nélkül „lemondott az adott Hitelt biztosító valamely jogról", ha a követelés a közvetítő hibájából vált behajthatatlanná, vagy ha a közvetítő az adott hitelnél megszegte a szerződés vagy az eljárásrend valamely kötelezettségét (5.2. pont). A közvetítő általános kötelezettsége volt „minden elvárható lépést megtenni annak érdekében", hogy a portfólió „a lehető legkisebb veszteséget szenvedje el" (8.9. pont).

A szabály mércéje tehát a megtérülés. A végső adós, a kezes és a család helyzete – a megélhetés, a lakhatás, a követelés és a következmény aránya – a felhívásban és a szerződésmintában mérlegelési szempontként nem szerepel.

2.4. A jogi biztosítékok

A közvetítő a saját biztosítékértékelési szabályai szerint kért jogi biztosítékot. Ennek piaci értéke főszabály szerint nem haladhatta meg a hitelösszeg 90 százalékát; ingatlan esetén meghaladhatta. A lezárt üzleti évvel még nem rendelkező vállalkozásoktól a közvetítő köteles volt ingatlanbiztosítékot kérni (1. melléklet, a biztosítékokról szóló rész). A szerződésminta a lakóingatlan bevonását nem korlátozta, és a kezes védelméről nem rendelkezett.

2.5. Az átütemezés és a portfóliómutató

Az eljárásrend ismerte a kölcsönszerződés módosítását és a késedelmes ügylet átütemezését (2. melléklet, IV. rész 3. pont). Az adós pénzügyi nehézsége miatt módosított kölcsön ugyanakkor kikerült a problémamentes minősítési kategóriából (9. melléklet). A kétes és rossz minősítésű követelések aránya – a késedelmes portfólió aránya – a közvetítő saját forráshoz jutását szabályozta. A holdingalap-kezelő 10 százalék felett kiegészítő adatszolgáltatást kérhetett, 15 százaléktól elutasíthatta az újabb előfinanszírozást, 20 százaléktól helyszíni ellenőrzést tarthatott, 25 százaléktól részben visszakövetelhette a még ki nem helyezett forrást, 30 százaléktól azonnali hatállyal felmondhatta a szerződést (4.5. pont). Ha az átvállalt veszteség elérte a közvetítő éves átlagos portfóliójának 5 százalékát, a holdingalap-kezelő ugyanezekkel az intézkedésekkel élhetett; ha közben arra jutott, hogy a közvetítő a behajtásban nem az elvárható gondossággal jár el, a további veszteségátvállalást megtagadhatta (5.2. pont).

2.6. Az információs csatorna

A holdingalap-kezelő informatikai rendszere az ügyletről státuszt és pénzügyi adatot kapott. A közvetítő havonta jelentette a késedelmes napok számát és a késedelem összegét; az ügylet státusza „Szerződött", „Késedelmes", „Átütemezett", „Felmondott", „Behajtás alatt", majd „Lezárt" volt (2. melléklet, IV. rész). Felmondott ügyletnél a közvetítő a behajtást saját hatáskörben indította, és – az eljárásrend szavával – „a behajtás módjáról és eredményéről" nem kellett tájékoztatnia a holdingalap-kezelőt, csak az indítás és a végleges lezárás tényéről (2. melléklet, I. rész 3. pont).

A végső kedvezményezettel egyedül a közvetítő állt kapcsolatban: az eljárásrend szerint az ügyfél „kizárólag a Közvetítővel áll kapcsolatban", és a hiteligénylés kötelező eleme volt a személyes találkozás (2. melléklet, I. rész 2. pont).

2.7. Ami az ügyfél javára szólt, és ami hiányzott

A termék feltételei több ponton a végső kedvezményezettet védték: évi 9 százalékos kamatplafon, legfeljebb 50 ezer forintos egyszeri díj, legfeljebb 24 hónapos türelmi idő a törlesztés megkezdéséig, díjmentes előtörlesztés, a jogi biztosíték értékének felső korlátja (1. melléklet). E szabályok a hitel felvételére és a rendes tör-

lesztésre szóltak. A fizetési nehézség idejére – arra a helyzetre, amelyben az adós a válság miatt önhibáján kívül nem tud fizetni – a szerződésminta a kölcsönszerződés módosítását és az átütemezést ismerte, a közvetítő saját mutatóját rontó következménnyel (2.5. pont). Tanácsadást vagy üzletfejlesztési szolgáltatást a szerződésminta a közvetítő feladatai között nem nevesített, és ehhez díjazást nem rendelt.

2.8. A fejezet eredménye

A szerződésminta a közvetítőt három szálon kötötte a behajtáshoz: a bevétele a kamatkülönbözet volt, a veszteség felső sávjait rá telepítette, és a veszteségmegosztási kérelemhez a végrehajtási eljárás lezárultának igazolását kérte. A holdingalap-kezelő a rendszeres adatszolgáltatásban az ügyletről a behajtás idején státuszt és összeget kapott; a végrehajtás iratait utólag, a lezárt eljárás igazolásaként kapta meg. A szabályok egyik szereplőtől sem kérték, hogy az adós, a kezes és a család helyzetét mérlegelje. A biztosítéki jogról a közvetítő a holdingalap-kezelő hozzájárulásával mondhatott le (5.2. pont), a biztosíték módosítását indokolással kellett bejelentenie (2. melléklet, IV. rész 3. pont); a hozzájárulás mérlegelési szempontjait a szerződésminta nem rögzítette, a méltányos döntést így egyik oldalon sem védte leírt mérce.

3. Az adós, a kezes és a család – amit a kutatás tud

3.1. Adósság és egészség

Az adósság és az egészség összefüggését két összefoglaló munka rögzíti. Egy 65 közleményt feldolgozó metaelemzés szerint a jogi biztosíték nélküli személyi adóssággal élők körében a mentális zavar összesített esélyhányadosa 3,24, a depresszióé 2,77 (Richardson és szerzőtársai, 2013). Egy 33 lektorált vizsgálatot összegző szisztematikus áttekintés szerint a fizetési hátralékkal élők gyakrabban számolnak be depresszióról és öngyilkossági gondolatról, a kifizetetlen kötelezettségek pedig rosszabb önértékelt egészséggel járnak együtt (Turunen és Hiilamo, 2014). Egy 7461 fős angliai reprezentatív felmérésben a fizetési hátralékkal élők – a társadalmi és gazdasági jellemzők kontrollja mellett – mintegy kétszer akkora eséllyel számoltak be öngyilkossági gondolatról, és a kapcsolatot részben a reménytelenség közvetítette (Meltzer és szerzőtársai, 2011).

Ezek populációs összefüggések: azt mutatják, hogy az érintett csoportban az adott állapot nagyobb eséllyel fordul elő. A vizsgálatok többsége keresztmetszeti, és fogyasztói adósságot mér; az üzleti mikrohitel adósaira és kezeseire a 8. fejezet felmérése adhat közvetlen adatot.

3.2. A lakásvesztés

A lakásvesztés és az egészség kapcsolatáról 35 vizsgálatot összegző szisztematikus áttekintés áll rendelkezésre: a vizsgálatok többsége a jelzálog-végrehajtás és a rosszabb testi és lelki egészség között kedvezőtlen összefüggést talált, eltérő kutatási tervekkel (Tsai, 2015). Négy amerikai állam területi panelje szerint a jelzálog-végrehajtások számának emelkedése több sürgős egészségügyi ellátással járt együtt az érintett körzetekben (Currie és Tekin, 2015). A lakásvesztés többletterhe – az, hogy a végrehajtás súlyosabb következménnyel jár, ha a családi otthont éri – a felmérés önálló hipotézise.

3.3. A vállalkozói kudarc

A vállalkozás elvesztését a szakirodalom gyászfolyamatként is leírja: az érzelmi feldolgozás befolyásolja, hogy a vállalkozó tanul-e a kudarcból, és újrakezd-e (Shepherd, 2003). A kudarc pénzügyi, társas és pszichológiai költségeit átfogó áttekintés rendszerezi (Ucbasaran és szerzőtársai, 2013). A magyar empíria kvalitatív: tizenhat vállalkozóval készült narratív interjúk alapján a kudarc következményei hat csoportba – pénzügyi, pszichológiai, társas, szakmai, jogi és fiziológiai – sorolhatók, és a kudarcot nem minden vállalkozó éli meg kizárólag veszteségként (Repisky, 2023). Nemzetközi összehasonlításban a kudarcot erősen megbélyegző országokban a kudarcot vallott vállalkozók kisebb eséllyel kezdenek újra (Simmons és szerzőtársai, 2014).

3.4. A kezes és a család

A kezes és a család helyzete a legkevésbé feltárt terület. A családi kezesség jogszociológiai alapműve azt vizsgálta, hogyan állnak helyt házastársak és élettársak a partnerük üzleti adósságáért (Fehlberg, 1997). A mikrovállalkozás hitelét biztosító családtag jellemzően nem részese az üzleti döntéseknek, a kockázatot mégis a saját vagyonával viseli; a kezesek lelki terhéről, az adós és a kezes kapcsolatának alakulásáról és a tartozás következő nemzedékre háruló terhéről magyar adat nincs.

3.5. Az ellensúly

A kép teljességéhez három eredmény tartozik. A lengyel svájcifrank-adósoknál a 2015-ös árfolyamsokk megnövelte a törlesztési terhet, de rövid távon az önértékelt egészségre nem volt kimutatható hatása (Białowolski és Węziak-Białowolska, 2017). A hollandiai jóléti adósságok elengedésének a gyógyszerhasználattal közelített lelki állapotra kicsi, statisztikailag nem szignifikáns hatása volt (de Bruijn és szerzőtársai, 2023). Szingapúrban viszont az alacsony jövedelmű háztartások adósságszámláinak megszüntetése után javult a kognitív teljesítmény és csökkent a szorongás (Ong és szerzőtársai, 2019). A három eredmény együtt pontosítja a képet: a teher növekedése nem azonos a végrehajtással és a lakásvesztéssel, és az adósság lezárása mérhető javulást hozhat.

3.6. A hiány

A szakirodalom alapján megalapozott várakozás, hogy a végrehajtással – különösen a lakóingatlant és a kezest érő végrehajtással – érintett családok körében a lelki és testi egészség, a családi kapcsolatok és az újrakezdés mutatói kedvezőtlenebbek. Magyar mennyiségi adat az üzleti mikrohitel adósairól, kezeseiről és családjáról nem áll rendelkezésre. Ezt a hiányt pótolja a felmérés.

4. A közvetítő – aki látja

4.1. A nonprofit közvetítő helyzete

A megyei és fővárosi vállalkozásfejlesztési alapítványok a hitelintézeti törvény hatálya alól kivett, nonprofit szervezetként vettek részt a programban (szerződésminta, 10.1. pont). Küldetésük a banki finanszírozásból kiszoruló vállalkozások segítése; a program ugyanakkor a 15 százalék feletti veszteséget teljes egészében rájuk terhelte, működésüket pedig a kamatkülönbözetből kellett fenntartaniuk. A közvetítő az egyetlen szereplő, amely a végső kedvezményezettet személyesen ismerte: ő bírálta el a kérelmet, ő kötötte meg a szerződést, és ő ült le a családdal, amikor a törlesztés elakadt.

4.2. Amit a szakirodalom a hitelező munkatársról tud

Egy zambiai mikrofinanszírozási intézmény kvalitatív esettanulmánya szerint a hitelügyintézők a vezetés elszámoltatási nyomása és az ügyfelek elvárásai közé szorultak; a behajtás a munkaidejük növekvő részét kötötte le, stresszről és kiégésről számoltak be, és a behajtási módszereket helytelennek, de az állásuk megtartásához szükségesnek tartották (Dixon és szerzőtársai, 2007). Egy másik vizsgálat szerint a tapasztaltabb hitelügyintézők kevesebb kis összegű hitelt nyújtanak, és kevesebb sérülékeny ügyfelet szolgálnak ki; a szerzők ezt a kockázatértékelésre és az ösztönzőrendszerre vezetik vissza (Beisland és szerzőtársai, 2019). A közvetlen ügyfélkapcsolat önmagában nem garantál méltányos eljárást: az ügyféllel szemben ülő munkatárs mérlegelését a ráható elvárások és mérőszámok alakítják (Lipsky, 2010).

4.3. A szerkezet: aki látja, az hajt végre

A program szabályai szerint a behajtást a közvetítő indította és folytatta le. A jogi biztosítékot a közvetítők a saját szabályaik szerint kérték, és a végrehajtási eljárásokat ők kezdeményezték – ez a program mérlegének ré-

sze, és a közvetítők saját gyakorlatát a javasolt felmérés ugyanúgy vizsgálja, mint a szabályokét. A szerkezet lényege ettől még látható: a program azt a szereplőt tette a végrehajtás kezdeményezőjévé, amelyik az embert látta, és a visszafogottságot az ő veszteségeként számolta el. A szerződésminta szerint a holdingalap-kezelő a veszteségátvállalást megtagadhatta, ha a közvetítő a hozzájárulása nélkül lemondott a hitelt biztosító valamely jogról, így a kezességből eredő jogról is (2.3. pont); a hozzájárulás mérlegelési szempontjait – köztük a behajtás várható megtérülését és a következmények arányosságát – a minta nem rögzítette.

A nemzetközi eredmények analógiát adnak, a magyar közvetítők munkatársairól közvetlen vizsgálat nem készült. A szerepkonfliktus és a kiégés kérdése a felmérés önálló hipotézise, független adatfelvétellel.

5. A holdingalap-kezelő – a távolság mechanizmusa

5.1. Munkamegosztás és felelősség

A szociálpszichológia leírja, hogyan válik le a döntés a következményéről. A felelősség megoszlik, ha a döntés több szereplő között oszlik szét; áthelyeződik, ha a szereplő előírásra hivatkozhat; a következmény pedig annál kevésbé hat a döntéshozóra, minél távolabb van tőle térben és időben (Bandura, 1999). A jelenség munkahelyi környezetben mérhető (Moore és szerzőtársai, 2012). A szervezetszociológia ugyanezt szerkezetként írja le: a rutinná vált eljárásban eltűnnek a döntési pontok, a szakosodás miatt senki sem látja az egész folyamatot, a szaknyelv pedig semleges kifejezésekkel nevezi meg a történteket (Ashforth és Anand, 2003).

5.2. A szám

A számszerűsítés irodalma megmagyarázza, miért áll az ügyiratban az ember helyén ügyletszám és fennálló tőke. A mutató összemérhetővé teszi a különböző helyzeteket, és ezzel dönthetővé az ügyet (Espeland és Stevens, 1998); a számba vetett bizalom a távolról hozott döntés igazolásának eszköze (Porter, 1995); a központból kezelhető kategóriák a helyben meglévő tudás rovására egyszerűsítenek (Scott, 1998). A rendszerszintű bürokráciában, ahol az ügyintézést informatikai rendszer és adatcsere váltja fel, a méltányosság külön intézményt kíván: méltányossági záradékot és esetfelülvizsgáló testületet (Bovens és Zouridis, 2002).

A magyar program dokumentumai ezzel egybevágnak. A holdingalap-kezelő rendszere státuszt, késedelmes napot és összeget kapott (2.6. pont), a hazai monitoring pedig az Állami Számvevőszék megállapítása szerint a pénzügyi folyamatokra terjedt ki (Állami Számvevőszék, 2012, 24. o.). Ahol az információs csatorna a behajtás idején kizárólag státuszt és pénzügyi adatot szállít, ott az ember a döntéshozó számára szerkezetileg láthatatlan.

A veszteségráta ugyanilyen szám. A hitelezési veszteség a végső adósnál keletkezik; a program szabályai azt döntik el, hol jelenik meg. Megjelenhet az alapban, kimutatott veszteségként. Megjelenhet a közvetítőnél, megtérítési kötelezettségként. És megjelenhet az adósnál, a kezesnél és a családnál, értékesített otthonként és fennmaradó tartozásként – ez a rész a program közzétett kimutatásaiban nem szerepel. Ha a szabály a fő lakóhelyet kíméli, és a végrehajtás előtt türelmet ad, a veszteség nagyobb része az alapban látszik; ha a teljes behajtást követeli meg, az alap vesztesége kisebb, a családoké nagyobb. A magasabb kimutatott veszteség ezért önmagában nem a program hibája: lehet annak az ára, hogy a program nem hozta nehezebb helyzetbe azt, akin segíteni akart. A program minőségét a veszteségráta a mérleg másik oldalával együtt mutatja meg: azzal, hogy hány ügy jutott végrehajtásig, hány család veszítette el az otthonát, és hány vállalkozó tudott újrakezdeni.

Az európai mikrofinanszírozási intézmények felmérése ugyanezt a mutatók szintjén rögzíti. A nonprofit szervezeteknél magas a harminc napon túl késedelmes állomány aránya és alacsony a leírásé, mert kockázatosabb kölcsöneik késve, de megtérülnek; a bankoknál a késedelmes állomány alacsony, a leírás magas, mert a kockázatos állományt kivezetik a könyvekből (EMN és MFC, 2018, 42. o.). A türelem tehát a mutatóban késedelemként jelenik meg. A magyar program a késedelmes portfólió arányához kötötte a közvetítő forráshoz jutását (2.5. pont): a türelemnek a közvetítő számára ára volt.

5.3. A felelősségi aszimmetria

A láthatatlanság mellett a szabályrendszer is ugyanabba az irányba hat. A közigazgatás-tudomány szerint a döntéshozók magatartását a személyes felelősségre vonás kockázata is alakítja (Hood, 2011; Hood és szerzőtársai, 2016). A védekező közigazgatás elmélete szerint a döntéshozó a személyes felelősség elkerülésére az óvatosabb megoldást választja, ha a gondossági mérce bizonytalan, a túlzott óvatosságért pedig senki sem felel (Lorenzoni, 2023). A követeléskezelésre alkalmazva: ha a méltányos döntés mércéje nincs leírva, és a teljes behajtásért senkit sem lehet felelősségre vonni, akkor a teljes behajtás a személyesen legvédhetőbb döntés.

5.4. Következetes viselkedés, hiányzó mérce

A három mechanizmus együtt értelmezési keretet ad ahhoz, miért következetes a szabályok követése a holdingalap-kezelő helyzetéből nézve; a nemzetközi eredmények itt is analógiát adnak. A holdingalap-kezelő feladata a rábízott közpénz megőrzése volt; a szerződés mércéje a megtérülés; a rendszeres adatszolgáltatásban a behajtás idején státusz és összeg jutott el hozzá. A szakirodalom szerint az ilyen szerkezet alkalmas arra, hogy a döntéshozót távol tartsa a döntés emberi következményeitől. A magyarázat szerkezeti, és a tanulság is az: a távolságot a szabály hozza létre, ezért a szabály tudja áthidalni. A keretet közpénzügyi döntéshozók körében a felmérés két vignettavizsgálata teszteli.

5.5. Ugyanaz a mozzanat három nézőpontból

A mozzanat	Az irat nyelve – a holdingalap-kezelő	A közvetítő – aki az ügyféllel szemben ül	A végső adós és a család – amit a kutatás erről a helyzetről tud
Fizetési késedelem	A 91. naptól az ügylet státusza „Késedelmes"; a rendszer a késedelmes napok számát és a késedelem összegét tartja nyilván.	Átütemezhet; a módosított kölcsön kikerül a problémamentes kategóriából, a romló mutató a saját forráshoz jutását szűkíti.	A fizetési hátralék a lelki egészség rosszabb mutatóival jár együtt (Richardson és szerzőtársai, 2013; Turunen és Hiilamo, 2014).
Felmondás	A státusz „Felmondott", majd „Behajtás alatt"; a behajtás módjáról és eredményéről adat nem érkezik.	Saját hatáskörben indítja a behajtást; a mérce a legkisebb veszteség.	A vállalkozói kudarc pénzügyi, pszichológiai, társas, szakmai, jogi és fiziológiai következményekkel jár (Repisky, 2023).
A jogi biztosíték érvényesítése	A biztosítéki jogról hozzájárulás nélkül történő lemondás a veszteségátvállalás megtagadásának oka.	A kezessel és a zálogkötelezettel szemben is érvényesít, vagy a veszteséget maga viseli.	A családtag kezes helyzete a legkevésbé feltárt terület (Fehlberg, 1997).
Végrehajtás, árverés	A veszteségmegosztási kérelem melléklete a végrehajtási eljárás lezárultát igazoló irat és a végrehajtó elszámolása.	A veszteségmegosztást a végrehajtás lezárása után kérheti.	A lakásvesztés a vizsgálatok többségében kedvezőtlen testi és lelki egészségi mutatókkal jár együtt (Tsai, 2015).
Lezárás	A státusz „Lezárt"; a veszteség a sávos korlát szerint oszlik meg.	A korláton felüli veszteséget megtéríti.	Az újrakezdés esélye kisebb ott, ahol a kudarc megbélyegzése erős, és a tartozás alóli mentesülés elhúzódik (Simmons és szerzőtársai, 2014; Armour és Cumming, 2008).

A táblázat első két oszlopa a program dokumentumaiból, a harmadik a nemzetközi kutatásból való. A harmadik oszlop magyar tartalmát – azt, hogy mi történt a programban érintett családokkal – a felmérés és az érintettek hozzájárulásával készülő esetleírások adják meg.

6. Társadalmi szint – vállalkozói kedv, újrakezdés, kilépés

A program társadalmi hatásának harmadik szintje a vállalkozói környezet. Ezen a szinten a tanulmány hipotéziseket fogalmaz meg, és megnevezi az alternatív magyarázatokat; az okozati kérdést a felmérés vizsgálja.

A kudarctól való félelem. A Global Entrepreneurship Monitor 2021–2022-es magyar jelentése szerint a kudarctól való félelem mutatója 38,2 százalék, ami nemzetközi összehasonlításban alacsony érték (Csákné Filep és szerzőtársai, 2022); a 2024–2025-ös jelentésben a mutató 42,1 százalék (Csákné Filep és szerzőtársai, 2025). Az Európai Bizottság 2012-es felmérésében a magyar válaszadók 45 százaléka nevezte meg a vagyon vagy az otthon elvesztését a vállalkozás két legfélelmetesebb kockázata között, az uniós átlag 37 százalék volt; a csődbe jutott vállalkozó második esélyét a magyar válaszadók 69, az uniós válaszadók 82 százaléka támogatta (Európai Bizottság, 2012).

A válságévek vállalkozásdemográfiája. A megszűnő vállalkozások aránya a 2007. évi 9,5 százalékról 2011-re 14,6, 2012-re – előzetes adat szerint – 18,6 százalékra nőtt; az egyéni vállalkozóknál 2011-ben 22,8, 2012-ben – szintén előzetes adat szerint – 26,8 százalék volt (KSH, 2015). A program hitelei ebben a környezetben váltak nem fizetővé.

Az újrakezdés. Tizenöt ország adatain a személyi csődjog engedékenysége – elsősorban a tartozások alóli mentesüléshez szükséges idő – összefügg az önfoglalkoztatás arányával (Armour és Cumming, 2008). Az uniós jogalkotó az elhúzódó mentesülést maga is összekapcsolja azzal, hogy a vállalkozók más országban keresnek újrakezdést: ezt az (EU) 2019/1023 irányelv (5) preambulumbekezdése rögzíti.

Hipotézisek és alternatív magyarázatok. A végrehajtáson alapuló veszteségrendezés második esély nélkül, az elhúzódó adósállapoton és a megbélyegzésen keresztül csökkentheti az újrakezdés valószínűségét, és növelheti a kilépés esélyét: azt, hogy az érintett feladja a vállalkozást, informálisan működik tovább, vagy külföldön vállal munkát. Két alternatív magyarázat a felmérés tervébe épül. Az egyik a tőkehiány: 2012-ben azok a magyar válaszadók, akik az önfoglalkoztatást nem tartották megvalósíthatónak, 49 százalékban erre hivatkoztak, az uniós átlag 21 százalék volt (Európai Bizottság, 2012). A másik a munkaerőpiac: a külföldi munkavállalást a német és az osztrák munkaerőpiac 2011. évi megnyitása önmagában is ösztönözte.

7. A hiányzó felső mérce

7.1. Ami a program idején már létezett

A második esély elve. A Bizottság 2007-ben közleményt adott ki a vállalkozói kudarc megbélyegzésének leküzdéséről (COM(2007) 584); a 2008. évi kisvállalkozói intézkedéscsomag második alapelve szerint a tisztességes, csődbe jutott vállalkozónak gyorsan második esélyt kell kapnia (COM(2008) 394); a csomag 2011. évi felülvizsgálata azt kérte a tagállamoktól, hogy a mentesülés ideje 2013-ig legfeljebb három év legyen (COM(2011) 78). Ez a programidőszak szakpolitikai iránya volt, egyéni jogként kikényszeríthető szabály nélkül.

A mikrohitelezési magatartási kódex. A Bizottság európai mikrohitelezési magatartási kódexének első változata 2011-ben, a 2.0 változata 2013-ban jelent meg. Elvárja, hogy a hitelező dokumentálja az elfogadható és a tiltott behajtási módszereket, hogy biztosítéki politikája kezelje a megélhetést érintő következményeket, és hogy írásbeli átütemezési eljárása legyen (Európai Bizottság, 2013, 1.18., 1.19. és 3.14. pont). A kódex önszabályozási eszköz; ma az uniós mikrofinanszírozási források elérésének feltétele.

A JEREMIE-keretben, ugyanabban az időszakban. Az Európai Beruházási Alap által kezelt görög JEREMIE-holdingalap 2010. évi mikrofinanszírozási felhívása más szerkezetet hirdetett meg. A feltételek szerint a közvetítő minden kölcsön felét saját forrásból finanszírozza, a veszteséget pedig a holdingalap és a közvetítő ügyletenként, egyenlő rangban, fele-fele arányban viseli: a holdingalap visszafizetési követelése a veszteség arányában csökken, a megtérülés ugyanilyen arányban oszlik meg. A közvetítő a portfólió kezeléséért évi legfeljebb 2

százalékos díjat kaphat. A biztosítékokról szóló megjegyzés szerint a fő lakóhely jogi biztosítékként nem vehető igénybe (Európai Beruházási Alap, 2010, 2. melléklet, 25–29. o.).

A két szabály a közvetítő terhének alakjában tér el. A görög feltételek mellett a közvetítő a kölcsön saját forrásból adott felének veszteségét viseli, az alap a magáét. A magyar sávok a refinanszírozott állomány veszteségét osztják meg: a közvetítő része 5 százalékig nulla, afelett a portfólió romlásával nő, 15 százalék felett teljes. A görög közvetítő kereskedelmi bank volt, amelynek a feltételek kezelési díjat is lehetővé tettek; a magyar ügyletek közel felét nonprofit alapítvány kötötte, amelynek bevétele a kamatkülönbözet volt (1.1. és 2.1. pont).

A JEREMIE-keret harmadik szerkezete az elsőveszteség-portfóliógarancia. A bolgár JEREMIE-holdingalap eszköze a banki kölcsönök veszteségének 80 százalékát állta a portfólióra megszabott plafonig, és a kedvezményt a biztosítéki igény csökkentésével adatta tovább: a végső kedvezményezettektől kért biztosíték 2013-ban átlagosan a kölcsön 48 százaléka volt, miközben a piacon 100 százalék felett állt (fi-compass, 2015). A három szerkezet:

Szerkezet	A veszteség megosztása	Közvetítő	A közvetítő díja	A fő lakóhely és a biztosíték
Magyar Kombinált Mikrohitel, 2011	portfóliószinten, sávosan: 5 százalékig az alap, 5–10 százalék között fele-fele, 10–15 százalék között 30–70 (alap–közvetítő), 15 százalék felett a közvetítő	vállalkozásfejlesztési alapítvány, pénzügyi vállalkozás, hitelintézet	nincs; bevétele a kamatkülönbözet	a lakóingatlan bevonása nincs korlátozva
Görög JEREMIE, mikrohitel-felhívás, 2010 – meghirdetett feltételek	ügyletenként, egyenlő rangban, fele-fele	a kölcsön felét saját forrásból adja; a tényleges közvetítő kereskedelmi bank	évi legfeljebb 2 százalék	a fő lakóhely kizárva
Bolgár JEREMIE, elsőveszteség-garancia	ügyletenként a veszteség 80 százaléka az alapé, a portfólióra megszabott plafonig	kereskedelmi bank	–	a kért biztosíték átlagosan a kölcsön 48 százaléka

A görög eszköz kis volumenű maradt: egyetlen kereskedelmi bank közvetítette, és 2016 áprilisáig 167 kölcsönt folyósított 1,59 millió euró értékben, ami a 30 millió eurós keret 5,29 százaléka; a fel nem használt forrás átcsoportosításáról döntés született (Grant Thornton, 2016, 1. táblázat). Az értékelés az alacsony forrásfelhasználást a termék kialakításával magyarázza, és általános megállapításként rögzíti, hogy a bankok rendszeresen dologi vagy készpénzbiztosítékot kértek (uo., 25–26. o.). Ez egybevág a magyar program tapasztalatával, ahol huszonkét bank a két mikrohitel-termék ügyleteinek 1,6 százalékát kötötte, tizenhat vállalkozásfejlesztési alapítvány a 47 százalékát – többet, mint harminchét pénzügyi vállalkozás (1.1. pont). A felhívás normaelőzmény, a szabály megfogalmazhatóságát bizonyítja: ugyanaz az uniós eszköz ugyanabban az időszakban ismert olyan kialakítást, amely a családi otthont kivette a biztosítékok köréből, és a közvetítő veszteségrészét minden ügyletnél, a portfólió állapotától függetlenül azonos szinten tartotta.

Az Európa Tanács végrehajtási iránymutatása. Az igazságszolgáltatás hatékonyságáért felelős európai bizottság 2009. évi iránymutatása a végrehajtás arányosságát, az adós méltóságát és a létminimum védelmét kéri (CEPEJ, 2009).

A magyar döntéshozóknak címzett szakmai ajánlás. Az európai mikrofinanszírozási hálózatok képviselői 2013. szeptember 25-én Budapesten egyhangúlag szakmai ajánlást fogadtak el a magyar döntéshozók számára (Budapest, 2013); az ajánlást 2016-ban Rómában az európai döntéshozóknak címezve megerősítették (Róma, 2016). Három pontja közvetlenül e tanulmány tárgyáról szól. A 6. pont szerint a közpénzből finanszírozott mikrohitel-programban a hitelezés kockázatát „egyáltalán nem, vagy kivételes esetben csak kisebb mértékben szabad a közvetítőkre áthárítani". A 6.1. pont szerint: „A hitelezési veszteségek az alapokból leírhatóak kell, hogy legyenek." A 7. pont szerint: „Ne hozza a program nehezebb helyzetbe az önhibáján kívül fizetési problémákkal küzdő támogatni kívánt személyeket, mint amilyenben azok a támogatás előtt voltak." Az ajánlás a

program futamideje alatt született – a Kombinált Mikrohitel keretében 2015 végéig lehetett kölcsönszerződést kötni –, és indokolását megfogalmazója 2014-ben egyetemi fórumon ismertette: a kemény behajtás a támogatottat rosszabb helyzetbe hozhatja, mint amilyenben a támogatás előtt volt (Szekfü, 2014).

7.2. Ami azóta kötelező lett

A Bizottság 2014. évi ajánlása a vállalkozói kudarc új megközelítéséről (2014/135/EU) a programozási időszak naptári vége után született. Az (EU) 2019/1023 irányelv már kötelez: a fizetésképtelen vállalkozónak hozzá kell férnie legalább egy olyan eljáráshoz, amely teljes adósságmentesítéshez vezet, és a mentesítési idő főszabály szerint legfeljebb három év; a tagállam indokolt esetben – például a fő lakóhely védelme érdekében – ettől eltérhet (20., 21. és 23. cikk). A fogyasztói hitelezésben a végrehajtás előtti türelem kötelező mércévé vált. A lakóingatlanhoz kapcsolódó fogyasztói hiteleknél a 2014/17/EU irányelv 28. cikke, a fogyasztói hiteleknél a 2026. november 20-tól alkalmazandó (EU) 2023/2225 irányelv 35. cikke írja elő, hogy a hitelező a végrehajtási eljárás megindítása előtt észszerű türelmet tanúsítson; az új szabály szerint a fogyasztó egyéni körülményeire tekintettel. Az Európai Unió Bírósága szerint a családi otthon elvesztése a fogyasztó jogainak súlyos sérelme, és a családot különösen sérülékeny helyzetbe hozza (C-34/13. sz. ügy, 2014. szeptember 10.).

Tagállami minta. Franciaországban 2015 óta a törvény erejénél fogva mentes a végrehajtás alól az egyéni vállalkozó fő lakóhelye azokkal a hitelezőkkel szemben, akiknek a követelése a vállalkozói tevékenységből ered; a védelemről a vállalkozó csak kifejezett nyilatkozattal, meghatározott hitelező javára mondhat le (Code de commerce, L526-1. és L526-3. cikk). 2022. május 15. óta az egyéni vállalkozó szakmai és személyes vagyona a törvény erejénél fogva elkülönül, és a szakmai hitelező főszabály szerint a szakmai vagyonból kereshet kielégítést (L526-22. cikk).

Az uniós normák közös vonása, hogy a fogyasztóra vagy a fizetésképtelenségi eljárásra szólnak. A közpénzből finanszírozott vállalkozói mikrohitel adósára és kezesére szabott, a programot magát kötő szabályt e normák nem tartalmaznak.

7.3. A hazai minták és a védelem elérhetősége

A hazai jogalkotó 2011 és 2014 között több törvényi adósságkezelési és fogyasztóvédelmi beavatkozást hozott: a kedvezményes végtörlesztést, az árfolyamgátat, a Nemzeti Eszközkezelő programját, majd az elszámolást és a forintosítást. A Nemzeti Eszközkezelő programjában a hozzájáruló pénzügyi intézmény a vételárból meg nem térülő követelését véglegesen elengedte (2011. évi CLXX. törvény, 14. § (2) bekezdés); a forintosítás szabálya szerint a kezes helyzete a módosulás következtében nem válhatott terhesebbé (2014. évi LXXVII. törvény, 3. §). A célzott beavatkozások köre a fogyasztói, jellemzően lakáscélú hitelekre terjedt ki.

A válságévek rendezései nagyságrendjükkel is mércét adnak. Az állam 2011 és 2014 között, törvényi felhatalmazással, több ütemben átvállalta a helyi önkormányzatok adósságát: összesen több mint 1340 milliárd forintot (Lentner, 2014, 339. o.). A kedvezményes végtörlesztéssel az adósok 2012 februárjának végéig 169 ezer devizaalapú kölcsönt fizettek vissza; a tartozás aktuális árfolyamon 1354 milliárd forint volt, a törvényben rögzített árfolyamon 984 milliárd forint (KSH, 2012). A 370 milliárd forintos különbözet a törvény alapján a hitelezőket terhelte (1996. évi CXII. törvény, 200/B. §). A Nemzeti Eszközkezelő a sajtóban közölt adatok szerint 2012. január 1-jei alapítása óta 2017 elejéig 107,5 milliárd forintból 27 800 lakóingatlant vásárolt meg, amelyeken 246,5 milliárd forint jelzáloghitel-tartozás állt (Privátbankár, 2017). A jegybank 2013-ban a Növekedési Hitelprogram első szakaszában közel 701 milliárd forint értékű vállalkozói hitelhez adott kamatmentes refinanszírozást a hitelintézeteknek, legfeljebb 2,5 százalékos ügyfélkamattal; ebből közel 229 milliárd forint deviza- és devizaalapú vállalkozói hitelek kiváltását szolgálta (Magyar Nemzeti Bank, 2013).

A válságévek rendezései és a mikrohitel-program léptéke:

Rendezés	Időszak	Nagyságrend	A teher viselője
Az önkormányzati adósság állami átvállalása	2011–2014	több mint 1340 milliárd forint	központi költségvetés

Rendezés	Időszak	Nagyságrend	A teher viselője
Kedvezményes végtörlesztés	2011–2012	1354 milliárd forint tartozás; 370 milliárd forint különbözet	hitelezők
Nemzeti Eszközkezelő	2012-től 2017 elejéig	107,5 milliárd forint a vásárlásokra; 246,5 milliárd forint tartozás az érintett ingatlanokon	az állam; a meg nem térülő követelést a hitelezők engedték el
Növekedési Hitelprogram, első szakasz	2013	közel 701 milliárd forint; ebből devizahitel-kiváltás közel 229 milliárd forint	jegybanki refinanszírozás, visszafizetendő
Viszonyításul: a két mikrohitel-termék teljes szerződött összege	2008–2015	81,1 milliárd forint	–

Ehhez mérhető a mikrohitel-program léptéke. A két mikrohitel-termék 2015 végéig szerződött teljes összege – a kihelyezett kölcsönök egésze, nem a vesztesége – 81,1 milliárd forint volt (Magyar Fejlesztési Bank, 2015): az önkormányzati adósságátvállalás 6 százaléka, a Növekedési Hitelprogram első szakaszának 12 százaléka. E rendezések közös vonása, hogy a döntést a jogalkotó vagy a jegybank hozta meg, és az intézmények e döntés alapján jártak el: önkormányzatoknál törvény és költségvetési forrás, háztartásoknál törvény, a hitelezők terhére, banki hitellel rendelkező vállalkozásoknál jegybanki program. A közpénzből finanszírozott vállalkozói mikrohitel adósaira és kezeseire a válságévekben törvény, kormányzati program vagy jegybanki eszköz ilyen célzott rendezést nem hozott; a programon belül a veszteség megosztását – a nonprofit közvetítők terhét is – a közvetítői szerződés szabálya rendezte.

Az általános eszközök elérhetősége esettípusonként eltér. A természetes személyek adósságrendezése az egyéni vállalkozás finanszírozásával összefüggő tartozást is befogadja, a kezest egyéb kötelezettként kezeli, összeghatárokhoz és további feltételekhez kötve (2015. évi CV. törvény, 5. és 7. §). Az Európai Unió Bíróságának gyakorlata szerint a társaság tartozását biztosító természetes személy, aki a társasággal nem áll funkcionális kapcsolatban, a fogyasztóvédelmi szabályok alkalmazásában fogyasztó lehet (C-74/15. sz. ügy; C-534/15. sz. ügy). A tényleges védelem ezért attól függ, hogy az érintett jogi személy adós tagja, egyéni vállalkozó, ügyvezető kezes, a vállalkozástól független családtag kezes, zálogkötelezett vagy örökös-e – és attól, mikor kötötték a szerződést, mikor mondták fel, és mikor indult a végrehajtás. A felmérés leíró kérdései között ez is szerepel: ki, mikor, milyen feltétellel fért hozzá tényleges jogvédelemhez.

7.4. A felső mérce javasolt elemei

A felső mércének két funkciót kell betöltenie. Köteleznie kell a következmények látására, és védenie kell azt, aki a látottak alapján méltányosan dönt. Javaslatunk nyolc elemből áll. A nyolc elem a kölcsön nyújtása előtt, jogszabályban vagy a forrás gazdája által jóváhagyott programszabályban rögzített feltétel: a kockázat megosztásáról, a jogi biztosítékok köréről és a követeléskezelés eljárásáról rendelkezik.

1. **Programszabály az ajánlás 7. pontja szerint.** A közpénzből finanszírozott mikrohitel-program szabályzata mondja ki: a program nem hozhatja nehezebb helyzetbe az önhibáján kívül fizetési nehézségbe került adóst és kezesét, mint amilyenben a támogatás előtt volt.
2. **Előzetes társadalmi hatásvizsgálat.** A kockázatmegosztási és követeléskezelési feltételek kialakításakor a programgazda mérje fel, milyen következménnyel járnak a feltételek az adósra, a kezesre és a családra.
3. **A fő lakóhely védelme.** A program szabályzata korlátozza a fő lakóhely jogi biztosítékként való bevonását és a vele szembeni végrehajtást.
4. **Dokumentált méltányossági csatorna.** Írásbeli eljárás az átütemezésre és a méltányosságra, előre rögzített szempontokkal: a lakhatás és a megélhetés, a vállalkozástól független családtag kezes helyzete, valamint a behajtás várható megtérülésének és költségének aránya.

5. **Esetfelülvizsgálat és monitoring.** A méltányossági ügyeket testület vizsgálja felül a közvetítő meghallgatásával; a program monitoringja a pénzügyi folyamatok mellett a végső kedvezményezettek helyzetére is terjedjen ki.
6. **Kockázatmegosztási korlát a közvetítő javára.** A hitelezési kockázat a nonprofit közvetítőre ne, vagy csak kivételesen, kisebb mértékben háruljon; a hitelezési veszteség az alap terhére legyen elszámolható (az ajánlás 6. és 6.1. pontja); a gondos hitelbírálatot a közvetítő minősítése és a refinanszírozás feltételei tartsák fenn.
7. **Védelem a méltányosan döntőnek.** A méltányossági eljárás szerint meghozott döntés a közvetítőnél ne vezessen a veszteségmegosztás megtagadásához, a programgazda munkatársánál pedig a program szabálya szerinti, védett döntés legyen.
8. **Lezárható adósság.** A program szabályai illeszkedjenek a második esély elvéhez: a rendezés belátható időn belül zárja le a tartozást, és tegye lehetővé az újrakezdést.

8. Hipotézisek és a javasolt felmérés

8.1. A felmérés célja

A felmérés a program társadalmi hatásának megíratlan felét pótolja: adatot ad arról, mi történt a nem fizetővé vált hitelek adósaival, kezeseivel és családjával, és hogyan élték meg a helyzetet a közvetítők munkatársai. A tanulmány mechanizmusokat és hipotéziseket fogalmaz meg; az okozati kérdésekre a felmérés ad választ.

8.2. Tizennégy hipotézis

Jel	Hipotézis	Megjegyzés a vizsgálati tervhez
H1	A végrehajtással érintett adósok lelki terhelése nagyobb, mint a rendben törlesztőké.	A kiinduló egészségi állapot, a vagyon, a hitelméret és az üzleti helyzet kontrolljával.
H2	A lakóingatlant érő végrehajtás többletterhet jelent.	A fenyegetés, az árverés, a tulajdonvesztés és a költözés külön mérve.
H3	A kezesek terhe az adósokéhoz mérhető.	A nemek szerinti megoszlás külön kérdés.
H4	A végrehajtás rontja az adós és a kezes kapcsolatát.	A korábbi kapcsolati állapot rögzítésével.
H5	A végrehajtás a gyermekek helyzetére is hat.	Feltáró jelleggel, szülői beszámoló alapján, validált eszközzel.
H6	Az eladósodott adósok határidő-mulasztása felismerhető viselkedési mintázatot követ.	Dokumentumelemzés.
H7	A teljes végrehajtás után kisebb az újrakezdés esélye, mint átütemezés vagy egyezség után.	A csoportok közötti szelekció kezelésével.
H8	A végrehajtás növeli a kilépés esélyét: a vállalkozás feladását, az informális működést, a külföldi munkavállalást.	A 2011. évi munkaerőpiaci nyitás mint alternatív magyarázat.
H9	A közvetítők munkatársai szerepkonfliktust és kiégést éltek meg.	Független adatfelvétel.
H10	A mérlegelési jogkörrel folytatott követeléskezelés nettó jelenértéke eléri a teljes végrehajtását.	Azonos kezdőpont, időtáv, költség és diszkontráta; előre rögzített küszöb.
H11	Az esetleírás és az összesített adat együtt másként hat a döntéshozóra, mint külön.	Vignettavizsgálat, feltáró jelleggel (Lee és Feeley, 2016; Maier és szerzőtársai, 2023).

Jel	Hipotézis	Megjegyzés a vizsgálati tervhez
H12	A felülről legitimált méltányossági mérce növeli a méltányos döntés valószínűségét.	Vignettavizsgálat; a jogi megengedettség és a várható megtérülés állandó szinten.
H13	A megyék végrehajtási intenzitása összefügg a vállalkozásdemográfiai mutatókkal.	Területi panel, külön azonosítási stratégiával.
H14	A közvetítő saját terhére viselt, veszteségmegosztásba nem vont veszteségének aránya összefügg azzal, hogy az ügyek mekkora hányada jutott a lakóingatlan értékesítéséig.	Közvetítőnkénti leíró összevetés a veszteségarány, a végrehajtási ügyek és az ingatlanértékesítések számából; a kis elemszám miatt statisztikai próba nélkül; a hitelbírálat és a biztosítéki összetétel mint alternatív magyarázat.

8.3. Módszertani követelmények

Függetlenség. A felmérést független egyetemi partner végzi, előre regisztrált kutatási terv szerint, a közvetítőktől elkülönített adatgyűjtéssel. A terv rögzíti a teljes mintavételi keretet, a megkeresettek, a válaszadók, az elérhetetlenek és az elutasítók számát.

Vizsgálati terv. Egy-két elsődleges kimenet, a többi feltáró; a végrehajtás idején és a ma fennálló állapot külön mérése; összehasonlító csoport a késedelem kezdetén mért helyzettel; az adós és a kezes összekapcsolt adatainak kezelése; a megfigyeléses és a kvalitatív vizsgálatok nemzetközi közlési útmutatóinak követése.

Esetleírások. Az esetleírás és az összesített adat egymás mellett, egymást ellenőrizve áll. Az esetleírás formája a háromoszlopos helyzetkép: az irat nyelve, a közvetítő tanúsága, a család beszámolója – lépésenként, időrendben, minősítés nélkül. Esetleírás kizárólag lezárt ügyről, az érintettek írásbeli hozzájárulásával, az azonosításra alkalmas részletek elhagyásával készül.

Adatvédelem és kutatásetika. Az élő érintettek adataira az általános adatvédelmi rendelet teljes egészében alkalmazandó; egészségi adat kezeléséhez a 6. cikk szerinti jogalap mellett a 9. cikk feltétele és a 89. cikk biztosítékai szükségesek. Az elhunyt adataira az információs önrendelkezési törvény 25. §-a és a kegyeleti jog szabálya irányadó (Ptk. 2:50. §). Az interjút nem a követelést kezelő munkatárs veszi fel, és a részvétel a tartozás kezelését nem befolyásolja. A felmérés krízisreagálási protokollal, klinikai szakember bevonásával és etikai fórum jóváhagyásával indul.

9. Zárás

A program szabályai a pénzt látták: a megtérülést, a veszteség sávjait, a portfólió mutatóit. Aki a szabályokat alkalmazta, a rábízott közpénz védelmének mércéjét követte. Aki az embert látta – a közvetítő –, a szabályok szerint a behajtás kezdeményezője lett. Az adós, a kezes és a család helyzetét a szabály egyik szereplő számára sem tette döntési szemponttá. A kimutatott veszteség azt mutatja meg, hol jelent meg a veszteség; azt, hogy a családoknál mekkora volt, a program közzétett kimutatásai nem tartalmazzák.

A mikrohitel-program a kereskedelmi banki módszerekkel nem vagy nem kellő mértékben finanszírozható mikrovállalkozásoknak szánt, visszaforgó közforrásként indult. A válságévekben az önkormányzatok, a lakáshitel-adósok és a banki hitellel rendelkező vállalkozások helyzetét több száz- és ezermilliárd forintos nagyságrendű, célzott beavatkozások rendezték. A mikrohitel-program teljes szerződött összege ezek töredéke; adósaira és kezeseire célzott rendezés nem készült.

A hiányzó mérce nem új találmány. A program idején leírták a Bizottság kódexében, meghirdették a JEREMIE görög eszközének feltételei között, és megfogalmazták a magyar döntéshozóknak címzett ajánlásban. A jövő programjainak tervezői számára a feladat az, hogy ez a mérce a program szabálya legyen; a lezárt program gazdái számára pedig az, hogy megismerjék a mérleg megíratlan felét.

A szerzőkről

Szekfü Tibor mérnök-közgazdász, a MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT Alapítvány főigazgatója, a Székesfehérvári Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány ügyvezető igazgatója, a Veszprém Vármegyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány kuratóriumának elnöke, a Magyar Mikrofinanszírozási Hálózat elnöke; a budapesti és a római szakmai ajánlások aláírója. Vonnák Péter a MAGYAR FENNTARTHATÓSÁGI KÖZPONT Alapítvány és a Veszprém Vármegyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány ügyvezető igazgatója. Mindketten a Cádizi Egyetem mesterképzése mikrofinanszírozási moduljának oktatói és a modul tankönyvének szerzői.

Hivatkozott irodalom

Armour, J. – Cumming, D. (2008): Bankruptcy Law and Entrepreneurship. American Law and Economics Review, 10(2), 303–350. DOI: 10.1093/aler/ahn008

Ashforth, B. E. – Anand, V. (2003): The Normalization of Corruption in Organizations. Research in Organizational Behavior, 25, 1–52.

Bandura, A. (1999): Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. Personality and Social Psychology Review, 3(3), 193–209. DOI: 10.1207/s15327957pspr0303_3

Beisland, L. A. – D'Espallier, B. – Mersland, R. (2019): The Commercialization of the Microfinance Industry: Is There a 'Personal Mission Drift' Among Credit Officers? Journal of Business Ethics, 158(1), 119–134. DOI: 10.1007/s10551-017-3710-4

Białowolski, P. – Węziak-Białowolska, D. (2017): What Does a Swiss Franc Mortgage Cost? The Tale of Polish Trust for Foreign Currency Denominated Mortgages: Implications for Well-Being and Health. Social Indicators Research, 133(1), 285–301. DOI: 10.1007/s11205-016-1363-9

Bovens, M. – Zouridis, S. (2002): From Street-Level to System-Level Bureaucracies: How Information and Communication Technology Is Transforming Administrative Discretion and Constitutional Control. Public Administration Review, 62(2), 174–184. DOI: 10.1111/0033-3352.00168

Csákné Filep J. – Gosztonyi M. – Radácsi L. – Szennay Á. – Timár G. (2022): Vállalkozási környezet és attitűdök Magyarországon. Global Entrepreneurship Monitor – Nemzeti jelentés – Magyarország 2021–2022. Budapest: Budapesti Gazdasági Egyetem. https://publikaciotar.uni-bge.hu/1881/

Csákné Filep J. – Szennay Á. – Timár G. (2025): Hagyományos és digitális kihívások keresztüzében: vállalkozói működés Magyarországon. Global Entrepreneurship Monitor – Nemzeti jelentés – Magyarország 2024–2025. Budapest: Budapesti Gazdasági Egyetem. https://publikaciotar.uni-bge.hu/id/eprint/2504/

Currie, J. – Tekin, E. (2015): Is There a Link between Foreclosure and Health? American Economic Journal: Economic Policy, 7(1), 63–94. DOI: 10.1257/pol.20120325

de Bruijn, E.-J. – Vethaak, H. – Koning, P. – Knoef, M. (2023): Debt Relief for the Financially Vulnerable: Impact on Employment, Welfare Receipt, and Mental Health. IZA Discussion Paper 16336.

Dixon, R. – Ritchie, J. – Siwale, J. (2007): Loan Officers and Loan 'Delinquency' in Microfinance: A Zambian Case. Accounting Forum, 31(1), 47–71.

EMN és MFC (2018): Microfinance in Europe: Survey Report 2016–2017. European Microfinance Network – Microfinance Centre.

Espeland, W. N. – Stevens, M. L. (1998): Commensuration as a Social Process. Annual Review of Sociology, 24, 313–343. DOI: 10.1146/annurev.soc.24.1.313

Fehlberg, B. (1997): Sexually Transmitted Debt: Surety Experience and English Law. Oxford: Oxford University Press.

Hood, C. (2011): The Blame Game: Spin, Bureaucracy, and Self-Preservation in Government. Princeton: Princeton University Press.

Hood, C. – Jennings, W. – Copeland, P. (2016): Blame Avoidance in Comparative Perspective: Reactivity, Staged Retreat and Efficacy. Public Administration, 94(2), 542–562. DOI: 10.1111/padm.12235

Lee, S. – Feeley, T. H. (2016): The Identifiable Victim Effect: A Meta-Analytic Review. Social Influence, 11(3), 199–215. DOI: 10.1080/15534510.2016.1216891

Lentner Cs. (2014): A magyar önkormányzatok adósságkonszolidációja. Pénzügyi Szemle, 59. évf. 3. sz., 330–344. o. http://real.mtak.hu/36564/1/lentnercs_2014_3_m.pdf

Lipsky, M. (2010): Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services. Bővített jubileumi kiadás. New York: Russell Sage Foundation.

Lorenzoni, L. (2023): Defensive Bureaucracy in Italy: an Introduction. Rivista Trimestrale di Scienza dell'Amministrazione, 2023/3, 1–21. o.

Maier, M. – Wong, Y. C. – Feldman, G. (2023): Revisiting and Rethinking the Identifiable Victim Effect: Replication and Extension of Small, Loewenstein, and Slovic (2007). Collabra: Psychology, 9(1), 90203. DOI: 10.1525/collabra.90203

Meltzer, H. – Bebbington, P. – Brugha, T. – Jenkins, R. – McManus, S. – Dennis, M. S. (2011): Personal Debt and Suicidal Ideation. Psychological Medicine, 41(4), 771–778. DOI: 10.1017/S0033291710001261

Moore, C. – Detert, J. R. – Treviño, L. K. – Baker, V. L. – Mayer, D. M. (2012): Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior. Personnel Psychology, 65(1), 1–48. DOI: 10.1111/j.1744-6570.2011.01237.x

Ong, Q. – Theseira, W. – Ng, I. Y. H. (2019): Reducing Debt Improves Psychological Functioning and Changes Decision-Making in the Poor. Proceedings of the National Academy of Sciences, 116(15), 7244–7249. DOI: 10.1073/pnas.1810901116

Porter, T. M. (1995): Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life. Princeton: Princeton University Press.

Repisky M. (2023): A categorization of the consequences of entrepreneurial failure – Validated in Hungary. Vezetéstudomány, 54(5), 2–17. DOI: 10.14267/VEZTUD.2023.05.01

Richardson, T. – Elliott, P. – Roberts, R. (2013): The Relationship between Personal Unsecured Debt and Mental and Physical Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. Clinical Psychology Review, 33(8), 1148–1162. DOI: 10.1016/j.cpr.2013.08.009

Scott, J. C. (1998): Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. New Haven: Yale University Press.

Shepherd, D. A. (2003): Learning from Business Failure: Propositions of Grief Recovery for the Self-Employed. Academy of Management Review, 28(2), 318–328.

Simmons, S. A. – Wiklund, J. – Levie, J. (2014): Stigma and Business Failure: Implications for Entrepreneurs' Career Choices. Small Business Economics, 42(3), 485–505. DOI: 10.1007/s11187-013-9519-3

Szekfü T. (2014): Magyarországi mikrofinanszírozás az európai direktívák tükrében. Előadás a Tudomány hete rendezvényen, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 2014. november 27.

Szekfü T. – Vonnák P. – Pizzo G. – Raguzzoni K. – Ferraro B. (2020): Mikrohitelezés – elméleti alapoktól a gyakorlatig. Székesfehérvár: Székesfehérvári Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány. ISBN 978-615-81559-0-8

Tsai, A. C. (2015): Home Foreclosure, Health, and Mental Health: A Systematic Review of Individual, Aggregate, and Contextual Associations. PLoS ONE, 10(4), e0123182. DOI: 10.1371/journal.pone.0123182

Turunen, E. – Hiilamo, H. (2014): Health Effects of Indebtedness: A Systematic Review. BMC Public Health, 14, 489. DOI: 10.1186/1471-2458-14-489

Ucbasaran, D. – Shepherd, D. A. – Lockett, A. – Lyon, S. J. (2013): Life after Business Failure: The Process and Consequences of Business Failure for Entrepreneurs. Journal of Management, 39(1), 163–202. DOI: 10.1177/0149206312457823

Vonnák P. (2016): Mikrohitelezés Magyarországon. ISBN 978-963-12-5845-5

Wishlade, F. és szerzőtársai (2016): Financial Instruments for Enterprise Support. Final Report, Work Package 3. Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007–2013. Európai Bizottság.

Jogforrások

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1023 irányelve (2019. június 20.) a megelőző szerkezetátalakítási keretekről, az adósság alóli mentesítésről és az eltiltásokról. https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2225 irányelve (2023. október 18.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról. https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2225/oj

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/17/EU irányelve (2014. február 4.) a lakóingatlanokhoz kapcsolódó fogyasztói hitelmegállapodásokról.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (általános adatvédelmi rendelet).

A Tanács 1083/2006/EK rendelete (2006. július 11.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról.

A Tanács 2006/702/EK határozata (2006. október 6.) a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról. HL L 291., 2006. 10. 21., 11–32. o. https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2006/702/oj

A Bizottság 2014/135/EU ajánlása (2014. március 12.) a vállalkozások kudarcának és fizetésképtelenségének új megközelítéséről.

COM(2007) 584: A vállalkozói kudarc megbélyegzésének leküzdése – a második esély politikájáért. Bizottsági közlemény, 2007. október 5.

COM(2007) 708: Európai kezdeményezés a mikrohitel fejlesztésére a gazdasági növekedés és a foglalkoztatás támogatása érdekében. Bizottsági közlemény, 2007. november 13.

COM(2008) 394: „Gondolkozz előbb kicsiben!" – Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag. Bizottsági közlemény, 2008. június 25.

COM(2011) 78: Az európai kisvállalkozói intézkedéscsomag felülvizsgálata. Bizottsági közlemény, 2011. február 23.

C-34/13. sz. ügy, Kušionová, az Európai Unió Bíróságának 2014. szeptember 10-i ítélete.

C-74/15. sz. ügy, Tarcău, az Európai Unió Bíróságának 2015. november 19-i végzése.

C-534/15. sz. ügy, Dumitraș, az Európai Unió Bíróságának 2016. szeptember 14-i végzése.

Code de commerce (Franciaország), L526-1., L526-3. és L526-22. cikk.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény; 200/B. §, beiktatta a 2011. évi CXXI. törvény.

A hitelszerződésből eredő kötelezettségeiknek eleget tenni nem tudó természetes személyek lakhatásának biztosításáról szóló 2011. évi CLXX. törvény.

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény.

A természetes személyek adósságrendezéséről szóló 2015. évi CV. törvény.

Adatforrások és dokumentumok

Állami Számvevőszék (2012): Jelentés, 12102. szám. https://www.asz.hu/dokumentumok/12102j000.pdf

Budapest (2013): Szakmai ajánlások a magyar döntéshozók számára a mikrofinanszírozáshoz kapcsolódó jogi szabályozásra. Elfogadták az Európai Mikrofinanszírozási Hálózat által szervezett fórum résztvevői, Budapest, 2013. szeptember 25. Hiteles szöveg: angol.

CEPEJ (2009): Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's Recommendation on enforcement. CEPEJ(2009)11REV2. Európa Tanács.

Európai Beruházási Alap (EIF) (2010): Call for Expression of Interest No JER-001/2010/2 – Funded Risk Sharing Financial Instrument – Microfinance. JEREMIE Holding Fund Greece; a görög JEREMIE-holdingalap mikrofinanszírozási felhívása.

Európai Beruházási Bank (2010): The European Union promotes JEREMIE and JESSICA: innovative ways to enhance the efficiency of EU investment in the regions. Sajtóközlemény, 2010-219, 2010. november 29. https://www.eib.org/en/press/all/2010-219-the-european-union-promotes-jeremie-and-jessica-innovative-ways-to-enhance-the-efficiency-of-eu-investment-in-the-regional

Európai Bizottság (2009): JEREMIE & JESSICA: Innovative financial instruments help regions and cities to overcome their investment needs. Sajtóközlemény, IP/09/1565, 2009. október 22.

Európai Bizottság (2012): Flash Eurobarometer 354 – Entrepreneurship in the EU and beyond.

Európai Bizottság (2013): European Code of Good Conduct for Microcredit Provision. 2.0 változat, 2013. június; első változat: 2011. október. DOI: 10.2776/37362

Európai Bizottság és Európai Beruházási Alap (2006): Memorandum of Understanding in respect of a coordinated approach to improving access to finance for micro to medium enterprises in the regions supported by the European Regional Development Fund (JEREMIE). Brüsszel, 2006. május 30. https://www01.eib.org/attachments/documents/mou-jeremie.pdf

Európai Számvevőszék (2016): 19/2016. sz. különjelentés: Az uniós költségvetés végrehajtása pénzügyi eszközök révén – a 2007–2013-as programozási időszak tanulságai. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_19/SR_FIN_INSTRUMENTS_HU.pdf

fi-compass (2015): First Loss Portfolio Guarantee, Bulgaria – Case Study. Európai Bizottság – Európai Beruházási Bank. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/case-study-first-loss-portfolio-guarantee_0.pdf

Grant Thornton (2016): A 2014–2020-as programidőszak pénzügyi eszközei előzetes értékelésének frissítése. Készült a görög Gazdasági, Fejlesztési és Turisztikai Minisztérium megbízásából, 2016. november. https://www.espa.gr/elibrary/Paradoteo_Epikairopoihsh_Exante_Axiologisi_Xrimatodotikon_ergaleion_FINAL.pdf

Hübner, D. (2008): Keynote Speech at the Closing Ceremony of the Annual Conference of European Microfinance Network. Nizza, 2008. szeptember 10. Európai Bizottság, SPEECH/08/416. https://www.parlement.com/id/vhy87n9wncue/nieuws/toespraak_eurocommissaris_hubner

KSH (2012): Lakossági lakáshitelezés, 2011. II. félév. Statisztikai tükör, 2012. április 18. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lakashitel/lakashitel1112.pdf

KSH (2015): Vállalkozások demográfiája, 2013. Statisztikai tükör, 2015/44, 2015. június 18. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/valldemog/valldemog13.pdf

Magyar Fejlesztési Bank (2015): JEREMIE-program, 52. heti jelentés. Állapot: 2015. december 31. A holdingalap-kezelő adatközlése; az adatkört feldolgozta: Vonnák (2016).

Magyar Nemzeti Bank (2013): A Növekedési Hitelprogram első szakaszának igénybevétele. Elemzés. https://mnb.hu/letoltes/nhp1-elemzes-v5-clean.pdf

MV – Magyar Vállalkozásfinanszírozási Zrt. (2011): Pályázati felhívás közvetítők részére – Kombinált Mikrohitel Program, a közvetítői szerződés mintájával és mellékleteivel. Közzétéve: 2011. január 17.

Privátbankár (2017): Még több bedőlt hiteles menekülhet meg. 2017. január 12.; a Világgazdaság közlése nyomán. https://privatbankar.hu/cikkek/szemelyes_penzugyek/meg-tobb-bedolt-hiteles-menekulhet-meg-302571.html

Róma (2016): Szakmai ajánlások az európai döntéshozók számára a mikrofinanszírozáshoz kapcsolódó jogi szabályozásra. Aláírták a nemzeti mikrofinanszírozási hálózatok képviselői, Róma, 2016. szeptember 29. Hiteles szöveg: angol.

Világgazdaság (2008): KKV-k, figyelem! Nyerő kamat, gyors pénz – mikrohitel-lehetőség. Kocsi Margit írása, 2008. január 29. https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2008/01/kkv-k-figyelem-nyero-kamat-gyors-penz-mikrohitel-lehetoseg